UDK 811.163.6'367.625(091)
Majda Merše
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša v Ljubljani

GLAGOLSKI KALKI V ZGODOVINI SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA (PREVZEMANJE, RABA IN PRIMERJAVA S STANJEM V SLOVANSKIH JEZIKIH)

0 Kalkiranje je bilo v drugi polovici 16. stoletja, to je v času nastanka slovenskega knjižnega jezika, eden izmed osnovnih načinov širitve slovenskega glagolskega besedja. Z njegovo pomočjo so slovenski protestantski pisci pogosto razreševali poimenovalne zadrege, s katerimi so se soočali zlasti pri prevajanju biblije, postil in drugih verskih besedil. Med uporabljenimi kalkiranimi glagolskimi tvorjenkami je mogoče glede na izvorno različnost začetnega dela tvorjenke razlikovati več tipov, med katerimi po številu glagolov in po pogostosti njihove rabe izstopata dva: a) *gori vstati*,[1] *doli poklekniti* (< *aufstehen, niederknien*), b) *dopasti* (< *gefallen*). Pri prvem tipu se v vlogi prve predpone oz. kot začetno besedotvorno obrazilo pojavlja prislovna sestavina, ki je prevodna ustreznica nemške predpone (prefiksa), ta pa je bodisi predložnega ali prislovnega izvora. V prvem primeru je vedno poudarjena in ločljiva, v drugem pa glede na različno pomensko realizacijo bodisi poudarjena in ločljiva ali nepoudarjena in neločljiva. Drugi tip predstavljajo sestavinsko zvesti prevedki nemških neločljivo sestavljenih glagolov z nepoudarjenimi predponami,[2] ki so zaradi strukturne izenačenosti z domačimi predponskimi glagoli manj izstopali. Na njihovo izločitev iz knjižne rabe je vplivala moteča pomenska kalkiranost.[3]

0.1 Pričujoči prispevek je namenjen obravnavi zelo številnih glagolskih kalkov s prislovno sestavino v vlogi predpone.[4] Na potrebo po njihovem natančnejšem besedo-

[1] Glagolski kalki so dvodelna poimenovanja. V prispevku so pisana narazen, kar je v skladu s prevladujočim načinom pisanja v protestantskih delih 16. stoletja.

[2] O besedotvornih sestavinah ločljivo in neločljivo sestavljenih glagolov prim. npr. Muster - Čenčur 1999: 20–23; Duden 1998: 451–471; Helbig/Buscha 1996: 221–227.

[3] Bezlaj (1960: 141–142) glagole tipa *dopasti se* (*gefallen*), *zastopiti* (*verstehen*), *izgledati* (*aussehen*) opredeljuje kot stare ljudske kalke. V neknjižni rabi so se ohranili do danes. Omembe tovrstnih glagolov v SSKJ kažejo, da so že zastareli ali pa so rabljeni le še pogovorno. Npr.: *dopásti se -pádem se* pog.[ovorno] 'biti všeč, ugajati' (SSKJ I, 1970: 467), *zapopásti -pádem* star.[insko] 'razumeti, dojeti' (SSKJ V, 1991: 735), *zastopíti* nižje pog. 'razumeti, dojeti' (SSKJ V, 1991: 778) itd.

[4] Tovrstne glagolske tvorjenke so glede na pripadnost besedotvorni vrsti v slovenskih jezikoslovnih obravnavah različno opredeljene. A. Vidovič - Muha (1984: 253–255) jih obravnava med glagolskimi sestavljenkami, vendar kot posebno vrsto "zloženk". Z glagolskimi sestavljenkami jih po njenem mnenju povezuje pomenskopodstavna vloga prislovne sestavine (Vidovič - Muha 1984: 254 in 1989: 284). Toporišič (1987: 8–9) govori o kalkiranih predponskih glagolih oz. o "besednozveznotvornem pojavu", M. Orožen (1987: 32) pa o zvezah, sestavljenih iz (odvečnih) prislovov in predponskih glagolov. E. Kržišnik - Kolšek (1986: 440–441) morfemske prevode nemških sestavljenih glagolov tipa *gori vzeti* 'sprejeti' obravnava kot poseben tip stalnih besednih zvez (sestavljajo ga zveze, ki imajo v svoji sestavi vsaj po eno besedo, ki ji je potrebno pripisati pomen, možen za dano besedo le pri njenem pojavljanju skupaj z vsemi ostalimi sestavinami besedne zveze) itd.

tvornem in pomenskem opisu ter po natančnejši določitvi obsega njihove rabe v 16. stoletju (in v zgodovini slovenskega knjižnega jezika nasploh) je pokazalo razmišljanje o načinu njihove slovarske predstavitve[5] ter z njo povezane nujne predhodne razmejitve med glagolskimi kalki in enakoizraznimi zvezami, sestavljenimi iz prislova z razvidnim prostorskosmernim pomenom in glagola. Razločevanje se slovarsko odraža v številu in besednovrstni različnosti iztočnic. Glagolski kalk je sam zase iztočnica, zveza prislova in glagola pa razpada na dve iztočnici. Analiza številnih dvoumnih primerov praviloma terja zelo pazljivo obravnavo sobesedilne rabe. Mestoma jo olajšuje primerjalno pritegovanje prevodnih zgledov, čeprav k težavnosti razmejevanja prispeva tudi pisno nerazlikovano zrcaljenje sistemske dvojnosti nemškega jezika, ki jo ustvarja možnost izražanja konkretnega, prostorskosmernega pomena s poudarjeno in ločljivo sestavljeno izprislovno predpono (npr. *durch-, hinter-, unter-, über-*) oz. prenesenega in abstraktnega pomena, če je ista predpona rabljena nepoudarjeno in kot neločljiva sestavina glagola.[6]

1 K nujni delni podomačitvi besedotvornega vzorca je usmerjal prestop iz germanskega v slovanski jezik oz. iz jezika, v katerem glagolski vid ni bil z besedotvornimi sredstvi izražena (dvočlenska) slovnična kategorija, v jezik, kjer je kot taka slovnična kategorija obstajal. Kadar so se prevajalci znašli pred nalogo dovršno prevesti nemški predponski (dovršni ali vidsko neopredeljeni) glagol,[7] so morali uporabiti pomensko ustrezni dovršnik: bodisi prvotnega (npr. *übergeben* > *čez dati*), če pa ta ni obstajal ali če je obstajala potreba po predponskem dovršniku kot nosilcu ustreznega pomena, pa predponsko tvorjenega drugotnega, saj prislovna sestavina ni imela podovrševalne moči in s tem vidskoizrazne funkcije. Izbor predpone je moral biti vsaj okvirno pomensko usklajen s prislovno sestavino, ki je bila prvotni ustreznik nemške predpone, zato je izbor obojega v takih primerih dejansko usmerjala nemška predpona. Uporabljena predpona je bila lahko sopomenska prislovni sestavini (npr. *auffheben* > *gori* + *vz-digniti*, *einblasen* > *noter* + *v-dahniti*, *ausstoßen* > *vun* + *iz-pahniti*), pomensko neizrazita[8] (*niederknien* > *doli* + *po-klekniti*) ali pa je bila izbrana že obstoječa in uveljavljena različica predponskega glagola, tvorjenega s predpono, ki je aktualizirala drugo pomensko sestavino in bila kot taka novi tvorjenki še posebej konkurenčna (npr.

[5] Potreba po dodatni slovnični osvetlitvi in posledični ustrezni praktični razrešitvi problematike se je nakazovala že ob pripravi *Poskusnega snopiča Slovarja jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja*, neizogibna pa je postala ob pripravi popisa besedja slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja, ki poteka v Sekciji za zgodovino slovenskega jezika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Popis bo obveščal tudi o besednovrstni pripadnosti leksema, o njegovih osnovnih slovničnokategorialnih lastnostih, o pravopisnih posebnostih itd.

[6] Prim. Muster - Čenčur 1999: 22. Sodobne slovnice nemškega jezika pa opozarjajo tudi na dejstvo, da je meja med predpono kot ločljivo sestavino glagola in samostojno besedo mestoma netrdna (Helbig/Buscha 1996: 226–227), kar je upravičeno mogoče predvidevati tudi za 16. stoletje.

[7] Npr.: 1. *taku on néma njej na nje Vshitku, ni na nje Gvanti, ni tudi na nje Sakonſkim dolgu nizheſſer* ***doli vtèrgati*** (DB 1584: I,48a) – *so* ***sol*** *er jn an jrem Futter / Decke vnd Eheschuld nicht* ***abbrechen*** (LB 1545: 160–161). 2. *Komu le jeſt delam, inu moji duſhi* ***doli tèrgam****?* (DB 1584: I,329b) – *Wem erbeite ich doch / vnd* ***breche*** *meiner Seelen* ***ab****?* (LB 1545: 1142).

[8] Taka je pogosto predpona *po-* (prim. Bajec 1959: 21–23, Merše 1995b: 147 itd.).

niedergehen > *doli* + *za-hajati*). Primere sopomenskosti oz. večje pomenske približanosti prislovnega in predponskega dela glagola (npr. med *gori* in *vz-*)[9] je mogoče ugotavljati ob vseh možnih prislovnih začetkih glagolov. Npr.: *bodo* /.../ *en vezhni ſen ſpali, is kateriga* ***ſe nebodo*** *nikuli vezh* ***gori sbudili*** (DB 1584: II,54a) – *das sie* /.../ *einen ewigen Schlaff schlaffen / von dem sie nimermehr* ***auffwachen sollen*** (LB 1545: 1374); *bodo en vezhni ſen ſpali, is kateriga* ***ſe*** *nikuli vezh* ***nesbudé*** (DB 1584: II,54b) – *das sie einen ewigen Schlaff sollen schlaffen / dauon sie nimer mehr* ***auffwachen*** (LB 1545: 1376). Ogrožujoča pomenska prekrivnost prislovnega in glagolskega dela je lahko nastajala tudi pri sestavljenkah s prvotnimi nedovršniki (npr. *doli trgati*).[10]

1.1 Posledica součinkovanja tujega in domačega besedotvornega vzorca je bil v večini primerov svojski pleonazem, ki je sam zase, zaradi jeziku lastnega stremljenja po ekonomičnosti in po funkcionalni izrabi jezikovnih sredstev, težil k razrešitvi. V nadaljnjih stoletjih so k opuščanju glagolskih kalkov nedvomno odločilno pripomogla tudi puristična prizadevanja jezikoslovcev. Uzaveščenost tujega besedotvornega vpliva je spodbujala k domači tvorbi in ko je ta zadostila izraznim potrebam, je knjižni jezik kalkirane zgradbe opustil.

1.2 Najpogostejša domača prislovna nadomestila tujih izpredložnih in izprislovnih predpon so bila: *ab* > *doli, an* > *gori, auff* > *gori, aus* > *vun, aussen* > *vuni, bey* > *poleg, dahin* > *tja, durch* > *skoz, ein* > *noter, heim* > *domov, her* > *sem, heraus* > *vun/vunkaj, hin* > *proč, tjakaj, nieder* > *doli, um* > *okoli, über* > *čez, vor* > *naprej, weg* > *proč, zer* > *narazen, zusammen* > *vkup/vkupe, wider* > *zoper*.

---

[9] Ugotavljanje številčnega razmerja sopomenskih glagolov *gori vzdigniti* in *vzdigniti* je v popolno izpisani Dalmatinovi Bibliji pokazalo na premoč prevzete strukture, saj se *gori vzdigniti* pojavlja 109x, *vzdigniti* pa 80x. Notranje razmerje med zvezami glagolov s konkretnimi in abstraktnimi predmeti je primerljivo. Prevladujejo zveze s konkretnimi predmeti (npr. (*gori*)*vzdigniti barko, kamene, kobilice, noge, nož, roko, špejs* itd.; vštete so tudi zveze s frazeološkim pomenom, npr. *vzdigniti roko čez koga*), zveze z abstraktnimi predmeti so redkejše (npr. *vzdigniti štimo, gori vzdigniti činž, farstvo, postavo, štimo, zapoved* itd.). Pri povratnih glagolih je razmerje drugačno: prevladuje *vzdigniti se* (136x), *gori vzdigniti se* pa se redkeje pojavlja (13x).

[10] A. Vidovič - Muha (1984: 253–254) v okviru strukturnega opisa glagolskih tvorjenk v Trubarjevi Cerkovni ordningi obravnava tudi glagolske kalke tipa *gori vzeti*. Opredeljuje jih kot posebno vrsto zloženk in ugotavlja, da ne gre niti za pomensko niti za slogovno izenačena poimenovanja. Glede na pomensko vlogo prislova kot določujočega glagolskega člena razlikuje tri tipe tovrstnih poimenovanj: 1. prislov je pomensko-skladenjska podstava predponskega obrazila (npr. *narazenločiti – razločiti, vunkajiti – iziti*); 2. zloženka ima sopomenko (npr. *gori narejati – ukazovati, proč dejati – odstraniti*); 3. prislov je okrepitev in podkrepitev pomena glagolske predpone pri predponskem glagolu oz. njegovega celotnega pomena, če je nepredponski. M. Merše (1984: 239–251) tipološko člení glagolske kalke na osnovi ugotovljene stopnje pomenske razvidnosti prislovne sestavine: 1. prislovna sestavina je v slovarskem pomenu tvorjenke udeležena s prenesenim pomenom; povezavo z izhodiščnim prostorskosmernim pomenom ustvarja še razpoznavna motivacija prenosa: *gori vzeti* (< *aufnehmen*) 'sprejeti'; 2. a) prostorskosmerni pomen prislovne sestavine je (še) razviden, vendar v slovarskem pomenu tvorjenke zaradi prekrivanja s pomenskimi sestavinami glagolskega dela funkcionalno razveljavljen (*dolipoklekniti* (< *niederknien*)); 2. b) prostorskosmerni pomen prislovne sestavine je razviden, vendar pogrešljiv zaradi sopomenskosti glagolske predpone (*gori vstati* < *aufstehen*).

Če se isti prislov uporablja kot prevodna ustreznica različnih nemških predpon, je predvidljiva tudi njegova večpomenskost (npr. če se *gori* pojavlja kot ustreznica za *auff-* ali *an-*: *Natu vas **nej** GOSPVD **gori vsel**, inu vas isvolil* (DB 1584: I,104b) – *Nicht **hat** euch der HERR **angenomen** vnd euch erwelet* (LB 1545: 349)). Prav tako je mogoče predvidevati, da je bila pri nekaterih manj rabljenih domačih predponah (npr. pri predponi *u-*) oz. pri neosnovnih smernih pomenih tudi pomenska razvidnost manjša, zato je bila prisotnost prislovne ustreznice nemške predpone v smernopoudarjalni vlogi še potrebna.

1.3 Med prislovne sestavine glagolskih kalkov, s katerimi so prevedene nemške izpredložne ali izprislovne predpone, se poleg osnovnih smernih prostorskih prislovov (kot npr. *čez*, *doli*, *gori*, *naprej*, *narazen*, *nazaj*, *noter*, *okoli*, *poleg*, *proč*, *proti*, *semkaj*, *skozi*, *tja/tjakaj*, *vkup/vkupe*, *vun/vuni/vunkaj*[11] itd.) uvrščajo poleg manj navadnega *domov* (npr. *domov obiskati* (*koga*), *domov pasti* (*kaj komu*), *domov postavljen* (*kaj komu*) itd.: *Tu bodi pak vſakimu brumnimu Kàrſzheniku, kir je bo bral, porozhenu, inu **domou poſtaulenu**, ſoditi inu ſposnati* (DB 1584: II,194a) – *Es sey aber alles dem fromen Leser befolhen vnd **heimgestellet** zu vrteilen vnd erkennen* (LB 1545: 1901)) še *narazen* ter *vkup/vkupe* in *zoper*, ki so rabljeni (tudi) načinovno. Tvorjenke s sestavino *domov* so skorajda brez izjeme rabljene skladno s prevodno predlogo (torej ne samostojno in ne neodvisno od nje),[12] kar enako zgovorno kot vključevanje domačih sopomenskih nadomestil dokazuje neposvojenost vzorca.[13] Npr.: *Satu **bodo** tudi téh Ajdou Maliki **obiſkani**, sakaj ony ſo is Boshje ſtvari h'gnuſnobi inu h'pohujſhanju zhlovezhkih duſh, inu k'ſhtriku tém nesaſtopnim poſtali* (DB 1584: II,144b) – *DARumb **werden** auch die Götzen der Heiden **heimgesucht** / Denn sie sind aus der Creatur Gottes / zum Grewel vnd zum Ergernis der Menschen seele / vnd zum stricke den Vnuerstendigen / worden* (LB 1545: 1721).

2 Z vzporejanjem najobsežnejših slovenskih protestantskih prevedenih besedil in njihovih nemških prevodnih predlog so ugotovljivi številni primeri skladnosti, ki jo ustvarjajo kalki kot prevodne ustreznice nemških predponskih glagolov. Na uveljavljenost tvorbenega vzorca še bolj prepričljivo kot prevodna usklajenost (1. zgled) kaže raba kalkiranih glagolov na mestih, kjer ni bila neposredno spodbujena s predlogo[14] (2. in 3. zgled). Taki primeri so zanesljiv znak dolgotrajne rabe glagolskih kalkov.[15] Večkrat je bila "prekrivni" člen samo predpona, ki so jo slovenski protestantski pisci

[11] *Okoli*, *poleg* in *vuni* so izraziti mestovni prislovi (prim. Toporišič 2000: 407).

[12] Redko izjemo predstavlja raba v Trubarjevi Cerkovni ordningi, 1564, ki velja za izvirno besedilo: *te zhinshne Nyue inu ſaſtaulenu blagu, vſelei zhes petdeſſet leit, imaio ſabſton vſakimu, komu slishio, **domou paſti** inu ſe naſai pouerniti* (TO 1564: 56a).

[13] Pravilnost sklepanja posredno dokazuje tudi popolna (sočasna in kasnejša) slovarska prezrtost tovrstnih tvorjenk.

[14] Npr. v Trubarjevi Cerkovni ordningi; prim. Vidovič - Muha 1984.

[15] Trden dokaz za rabo vzorca v predknjižnem obdobju so npr. primeri iz Rateškega oz. Celovškega (npr. *gori wſtaa* (Mikhailov 1998: 99)) in Kranjskega rokopisa (*Jenu tho, kher ſe Vpraudj, olli vſuetu rezhe. pro **naprey perneſti*** (Mikhailov 1998: 184), *per thi teleſzni Rotwi, khatero Ste Vy **gori Vſdignenimj** prſtmi /.../ perſeglj* (Mikhailov 1998: 185)). O nemčevanju pred Trubarjem – tudi o rabi t. i. prislovnih glagolov – prim. Toporišič 1987: 6–9.

prevajali s sopomenskim prislovom, glagolski del pa je bil neujemalen (4. zgled). K samostojni rabi je posredno navajala tudi Lutrova praksa, saj so bili tudi v njegovem prevodu izmenično rabljeni sopomenski predponski in nepredponski glagoli (5. in 6. zgled). Npr.:

1. *Satu ſim ſe jeſt obudil, inu* ***ſim gori pogledal****, inu ſim ſlatku ſpal* (DB 1584: II,42b) – *DARUMB BIN ICH AUFFGEWACHT / VND* ***SAHE AUFF*** */ VND HABE SO SANFFT GESCHLAFFEN* (LB 1545: 1331).

2. *INu GOSPVD* ***je doli pobil*** *tiga Mura pred Aſſom* (DB 1584: I,240b) – *VND der HERR* ***plaget*** *die Moren fur Assa* (LB 1545: 812).

3. *KAdar je pak Gallion, Deshelſki flegar, bil v'Ahaji,* ***ſo*** *Iudje k'malu* ***gori vſtali*** *supàr Pauluſa* (DB 1584: III,71b) – *DA aber Gallion Landuogt war in Achaia /* ***empöreten sich*** *die Jüden einmütiglich wider Paulum* (LB 1545: 2230).

4. ***Vsdignite*** *Banderu* ***gori*** *na viſſokih Gorrah* (DB 1584: II,6a) – ***Werfft*** *Panir* ***auff*** */ auff hohen Bergen* (LB 1545: 1191).

5. *ony ſo oblaki pres vodé, od vejtra* ***okuli goneni*** (DB 1584: III,135a) – *Sie sind wolcken on Wasser von dem winde* ***vmbgetrieben*** (LB 1545: 2463).

6. *Sakaj kateri zvibla, ta je glih Morſkim vallum, kir* ***bodo*** *od vejtra* ***gonjeni*** *inu gibleni* (DB 1584: III,133b) – *Denn wer da zweiuelt / der ist gleich wie die Meeres woge / die vom winde* ***getrieben*** *vnd gewebd /* ***wird*** (LB 1545: 2456).

2.1 Izmenična raba sopomenskih glagolov iz dvojic, kakršno sestavljata *merkati* in *gori merkati*, je do določene mere razložljiva s prevodno odvisnostjo, neenotnost v prevodni predlogi pa mestoma z ovirami, ki jih je postavljal nemški jezik sam. V drugem zgledu je na odsotnost predpone *auff* (in posledično *gori* v DB, 1584) vplivala prisotnost enakoizraznega predloga.[16] Hkratna navedba obeh bi namreč povzročila motečo podvojitev. Na možno rešitev le-te kaže 3. zgled. Predstavlja jo nerazdruženost ločljivo sestavljenega nemškega glagola. Uzaveščenost tovrstnih poenostavitev je lahko v veliko pomoč pri ugotavljanju realnega obsega rabe prevzetega vzorca, hkrati pa ponuja tudi oporo za smelejše in zanesljivejše odločitve v razvrščevalno težavnejših, vendar slovaropisno nujnih primerih razlikovanja med domačimi besednimi zvezami in tvorjenkami, oblikovanimi po tujem besedotvornem vzorcu. Zveza *gori obesiti* (4. zgled) se npr. kljub konkretni neujemalnosti s prevodno predlogo razkriva kot prevzeta glagolska zgradba.

1. *POſluſhajte vſi folki,* ***merkaj gori*** *deshela* (DB 1584: II,116b) – *HOret alle Völcker /* ***Merck auff*** *Land* (LB 1545: 1618).

2. *GOSPVD, poſluſhaj moje beſſede,* ***merkaj*** *na moje govorjenje* (DB 1584: I,280b) – *HERR HÖRE MEIN wort /* ***Mercke*** *auff meine rede* (LB 1545: 970).

3. ***gledajmo gori*** *na Iesuſa* (DB 1584: III,131b) – *Vnd* ***auffsehen*** *auff Jhesum* (LB 1545: 2450).

[16] Na nujnost prevodnega oddaljevanja od nemške predloge v primerih, kadar tam prihaja do poenostavitev zaradi nemožnosti ponavljanja istega predloga, je ob predložni zvezi *s stenami od školjk pokritimi* (za nemško *mit von Muscheln überkleideten Wänden* – ker zgradba *mit mit Muscheln* ni bila možna –) opozoril že Škrabec in kot ustreznejšo možnost svetoval *sè stenami sè školjkami pokritimi* (Škrabec 1914: Cv XXXI, 2 č).

4. *inu je nje v'roko téh Gibeoniterjeu dal, kateri ſo nje* ***obéſsili gori*** *na tej gorri pred GOSPVDOM* (DB 1584: I,180a) – *vnd gab sie in die hand der Gibeoniter / Die* ***hiengen*** *sie* ***auff*** *dem berge fur dem HERRN* (LB 1545: 612).

2.2 Primerjalna analiza rabe glagolskih kalkov je pokazala, da je na rahljanje prevodne odvisnosti pogosto vplivala čustvenost povedi, najpogosteje prepoznavna po prisotnosti naklonskih glagolov (npr. glagola *morati* v prvem zgledu) ali oblik (npr. velelnika v drugem zgledu). Dalmatinov prevod je v obeh primerih člensko popolnejši, Lutrov pa se zadovoljuje z ustaljeno rabljeno skrajšano različico. 1. *Ty, kateri Egypta branio, morajo paſti, inu nje mozhy offàrt* ***mora doli ſtopiti*** (DB 1584: II,74a) – *Die Schutzherrn Egypti / müssen fallen / vnd die hoffart jrer macht* ***mus erunter*** (LB 1545: 1457).[17] 2. ***VStani gori***, ***v ſtani gori***, *oblejci muzh ti GOSPODNIA roka* (DB 1584: II,21a) – ***WOlauff / wolauff*** */ Zeuch macht an du Arm des HERRN* (LB 1545: 1247).

2.3 Protestantski pisci so glagolske kalke kot uveljavljeno izrazno možnost zavestno ohranjali in jih smiselno uporabljali za variiranje izražanja in za oblikovanje dvojnih (npr. 1. zgled v razdelku **2.1**), neredko pa tudi trojnih formul (1. zgled). Analiza rabe odkriva obe pričakovani skrajnosti: primere popolne odvisnosti od predloge in številne primere docela samostojne, s prevodno predlogo neusmerjane rabe. Glagolski kalki so funkcionalno vključeni tudi v druge stilne figure (npr. v hiazem), uporabljene prevodno skladno ali neodvisno (2. zgled). 1. *INu jeſt* ***ſim*** *moje ozhy supet* ***gori vsdignil***, *inu* ***ſim pogledal***, *inu* ***pole***, *en letezh Lyſt je bil* (DB 1584: II,127a) – *VND ICH* ***HUB*** *MEINE AUGEN ABERMAL* ***AUFF*** */ vnd* ***sahe*** */ Vnd* ***sihe*** */ Es war fliegender Brieue* (LB 1545: 1654). 2. ***Poſlu ſhajte*** *mene vy Otoki, inu vy folki od dalezh,* ***merkajte gori*** (DB 1584: II,20a) – ***HORET*** *MIR* ***ZU*** *JR JNSULEN / VND JR VÖLCKER IN der ferne* ***mercket auff*** (LB 1545: 1243). V prvem zgledu je glagol *gori vzdigniti* v DB 1584 (skladno z Lutrom) uporabljen kot člen niza, s katerim je predstavljeno postopno uresničevanje večfaznega dejanja, ki ga v tem primeru predstavlja proces vidnega zaznavanja.

Namera učinkovati s simetričnimi dvojnimi formulami, večkrat sestavljenimi iz protipomenskih dvojic, je lahko vplivala na izbor kalkirane strukture, ki s predlogo ni bila vplivana. Prav zaradi možnosti učinkovanja z izborom protipomenskih prislovov, čeprav večkrat rabljenih v različni vlogi, je npr. stilni učinek Dalmatinovega biblijskega prevoda na številnih mestih okrepljen (npr. 5. in 6. zgled).

1. *inu je sydal Viſſokote, katere* ***je bil*** *njegou ozha Hiſkia* ***doli pèrpravil***, *inu* ***je*** *Baalu Altarje* ***gori narejal*** (DB 1584: I,217a) – *vnd bawet die Höhen die sein vater Hiskia* ***hatte abgebracht*** */ vnd* ***richtet*** *Baal Altar* ***auff*** (LB 1545: 728).

2. *je* ***gori ſhàl*** *na eno Gorro, inu* ***je doli ſedèl*** (DB 1584: III,4b) – *DA ER /…/* ***GIENG ER AUFF*** *einen Berg / vnd* ***satzte sich*** (LB 1545: 1973).

3. *te Kezarje /.../ taku s'mozhjo* ***doli mezhe***, *inu to pravo riſnizo ozhitu* ***doli tlazhi*** *inu satira* (DB 1584: II,92b) – *er /.../ die Ketzer so gewaltiglich* ***darnider fellet*** */ vnd die warheit öffentlich* ***vnterdrückt*** (LB 1545: 1527).

[17] V sodobnem slovenskem biblijskem prevodu je mesto prevedeno takole: *njegova ponosna moč se bo sesula* (SP 1996: 649).

4. *Taku ſe je godilu s'Krajlevim* ***vun*** *inu supet* ***domou hojenjem*** (DB 1584: II,203b) – *So ists mit dieses Königs* ***reise*** */ vnd wider* ***heimzuge*** */* ***gangen*** (LB 1545: 1936)[18] – *Tako so potekali dogodki v zvezi s kraljevim* ***pohodom*** *in njegovim* ***umikom*** (SP 1996: 1321).

5. ***Vsdignite*** *vaſhe ozhy* ***gori*** *pruti Nebeſſam, inu* ***pogledajte doli*** *na Semlo* (DB 1584: II,21a) – *Heubt ewr* ***augen auff*** *gen Himel vnd* ***schawet vnten*** *auff die Erden* (LB 1545: 1246).

6. *David pak je ſhàl, inu* ***je gori jemal****, inu Saulova Hiſha je ſhla, inu* ***doli jemala*** (DB 1584: I,169b) – *Dauid aber gieng vnd* ***nam zu*** */ Vnd das haus Saul gieng vnd* ***nam abe*** (LB 1545: 573).

2.4 Med najbolj uveljavljene kalke, ob katerih je zavest tujosti zaradi pogostosti rabe zbledela, spadajo glagoli, ki označujejo osnovne telesne položaje, dosežene s premikanjem: *leči*, *vstati*, *sesti*, *poklekniti*, *pripogniti se*. Vsi ti glagoli so bili pomensko razvidni tudi brez dodatka prislovne sestavine. Npr.: *Ieſt tebi rezhem,* ***v ſtani gori****, vsami tvojo Poſtelo, inu pojdi domou. Inu sdajci* ***je*** *on* ***gori v ſtal****, je vsel ſvojo Poſtelo, inu je ſhàl vunkaj pred vſemi* (DB 1584: III,20a) – *Jch sage dir /* ***stehe auff*** */ nim dein Bette / vnd gehe heim. Vnd als bald* ***stund*** *er* ***auff*** */ nam sein Bette / vnd gieng hin aus fur allen* (LB 1545: 2033).

2.5 Produktivnost besedotvornega vzorca posredno potrjuje tudi nadaljnja tvorba (neosebnih) glagolskih oblik (*gori kojiti* > *gori kojen*, *gori kojenje*), manjkajočih členov vidskih nasprotij (*gori buditi – gori obuditi/gori zbuditi*, *gori obuditi – gori obudovati/ gori obujati*, *gori vzeti – gori jemati* itd.) ter besednodružinsko razraščanje (npr. *naprej hoditi*, *naprejhod*, *naprejhodec* itd.). Npr.: *Inu ta Vuzhenik je Elias Prerok, kir* ***je*** *v'Nebu* ***gori vset*** *inu ſkriven* (DB 1584: I,118b) – *Vnd der Lerer ist Elia der Prophet der in den Himel* ***genomen*** *vnd verbogen* (LB 1545: 401).

2.6 Prislovne sestavine glagolskih kalkov so slovenski protestanski pisci 16. stoletja pisali ločeno od glagolskega dela. Stični zapis je pogostejši le pri glagolnikih.[19] Besednoredni položaj prislovne sestavine glagolskega kalka je praviloma podrejen domačim besednorednim zakonitostim, zapis sopomenske nemške predpone pa nemškim slovničnim pravilom. Zapis je običajno različen, saj so kalkirane zgradbe tvorbeno oprte na nemške ločljivo in neločljivo sestavljene glagole. V slovenščini stoji prislovna sestavina praviloma pred glagolom, izhodiščna nemška predpona pa v sedanjiku in v enostavnem pretekliku (preteritu) na koncu stavka, torej za pregibanim glagolom:[20] *Inu*

[18] Glagolnik *domov hojenje* je prevodna ustreznica nemške zveze *heimzuge / gangen*, ki je v Grimmovem slovarju navedena kot dokazilni zgled za rabo samostalnika *Heimzug, m* (Grimm 1877: IV/2, 885).

[19] Preverjanje številčnega razmerja skupaj in narazen pisanih primerov je npr. pokazalo, da je od 59 pojavitev glagolnika *gori vstajenje* v DB 1584 le 16x ugotovljiv zapis skupaj.

[20] Izjemo predstavlja položaj glagola na koncu odvisnika, kar je udejanjala že praksa v 16. stoletju (npr.: *Hvalen bodi /…/ Bug, kateri je te ludy, kateri* ***ſo*** *ſvojo roko supèr mojga Goſpuda Krajla* ***gori vsdignili,*** *isdal* (DB 1584: I,178b) – *Gelobt sey /…/ Gott / der die Leute / die jre hand wider meinen Herrn den König* ***auffhuben*** */ vbergeben hat* (LB 1545: 605). Prim. Muster - Čenčur 1995: 103, Helbig/Buscha 1996: 222.

Moses ***je gori vsdignil*** *ſvojo roko* (DB 1584: I,90b) – *Vnd Mose* ***hub*** *seine hand* ***auff*** (LB 1545: 300). Do spremembe in hkrati izenačitve z nemškim vzorcem prihaja le pri velelnikih, kjer prislovni del sledi glagolskemu: *Satu* ***vsamite ſe*** *mej ſabo* ***gori,*** *kakòr* ***je*** *Criſtus vas* ***gori vsel*** *h'Boshji hvali* (DB 1584: III,78b (prav 87b)) – *Darumb* ***nemet euch*** *vnternander* ***auff*** */ Gleich wie euch Christus* ***hat auffgenomen*** *zu Gottes lobe* (LB 1545: 2293). Izjemoma so slovenski protestantski pisci ohranjali nemški besednoredni položaj prislovno prevajane sestavine glagola: *Kadar je on pak vshe v'pakli inu v'terpleni bil,* ***je vsdignil*** *ſvoje ozhy* ***gori*** (DB 1584: III,41a) – *ALs er nu in der Helle vnd in der qual war /* ***hub*** *er seine Augen* ***auff*** (LB 1545: 2115).

3 Zaradi bogastva besedotvornih možnosti protestantskega knjižnega jezika je na (besedotvornorazvojni) poti od prevzete do domače strukture upravičeno pričakovanje obstoja velikega števila nians. Ob sopomenskosti pravih in "prislovnih" predpon je obstajala tudi njihova pomenska različnost. V drugem zgledu je z *doli* poudarjena povešenost glave oz. njena usmerjenost navzdol, kar pomeni, da je prislov uporabljen kot pomensko prekrivni del pomenske sestavine nedovršnega glagola, hkrati pa tudi kot sredstvo za njeno poudarjalno izpostavitev. Pogrešljivost prislovne sestavine je večja ali manjša, odvisno od razvidnosti pomenske sestavine, ki jo je prislovna sestavina izražala in zaradi katere je bila uporabljena, oz. od tega, ali je prislovna sestavina čisti pomenskoizrazni presežek ali ne. V tretjem zgledu je za izrazitev temeljitosti odstranitve grehov potrebna celotna besedna zveza *doli pobrisati*, saj bi predponski glagol sam želenega pomena docela razvidno ne izražal. Kadar primerjava glede rabe glagolskih kalkov ne odkriva prevodne skladnosti, je včasih mogoče pričakovati tudi večje ali manjše pomensko neujemanje (npr. 3. zgled: *tilgen – doli pobrisati*).

1. *GOSPVD te* ***gori vsdiguje****, kateri* ***ſo doli pobyeni*** (DB 1584: I,316a) – *Der HERR* ***richt auff*** *die* ***nidergeschlagen sind*** (LB 1545: 1090).

2. *de en zhlovik ſvojmu shivotu po dnevi slu ſtury, ali ſvojo glavó* ***doli obéſha****, kakòr enu bizhovje* (DB 1584: II,23a) – *Das ein Mensch seinem Leibe des tages vbel thut / oder seinen Kopff* ***henge*** *wie ein Schilff* (LB 1545: 1255).

3. *BVg, bodi meni miloſtiu, po tvoji dobruti, inu* ***pobriſhi doli*** *moje grehe* (DB 1584: I,292a) – *GOTT SEY MIR GNEdig / nach deiner Güte / Vnd* ***tilge*** *meine Sünde / nach deiner grossen Barmhertzigkeit* (LB 1545: 1009).

3.1 Kombinirani vzorec prehodne veljave izkazuje tudi naslednji zgled: *Sonze sna ſvoje* ***doli sahajanje*** (DB 1584: I,305b) – *Die Sonne weis jren* ***Nidergang*** (LB 1545: 1055). Z domačim nadomestilom je bila hkrati razvidno aktualizirana usmerjenost navzdol in premikanje za oviro.[21] "Zloženka" je ena od besedotvornih možnosti, ki so postopoma nadomeščale prvotna kalka *gori/doli iti*, ki jima je obseg in trajnost rabe zagotavljala tudi povezava s tipičnimi osebki (npr. *sonce, dan gori/doli gre*): *bodite, kakòr* ***Sonce gori gre*** *s'ſvojo mozhjo* (DB 1584: I,135b – *Die /.../ müssen sein / wie* ***die Sonne auffgehet*** */ in jrer macht* (LB 1545: 461).

[21] Kot prvi pomen predpone *za-* je v SP 2001 predstavljena 'odzadnjost, spodnjost' (SP 2001: 1697) oz. 'usmerjenost dejanja za kaj' (v SSKJ V, 1991: 605).

3.2 Na besedilno neskladno rabo prevzete strukture so vplivali tudi poskusi pomensko ustrezne nadomestitve fraz, uporabljenih v Lutrovi prevodni predlogi, zlasti če so te zvenele tuje, kot npr. *zu boden stossen*: 1. *GOSPVD* ***gori povsdiguje*** *te reune, Inu Nevernike* ***doli na tla pahá*** (DB 1584: I,316a) – *Der HERR* ***richtet auff*** *die Elenden / Vnd* ***stösset*** *die Gottlosen* ***zu boden*** (LB 1545: 1091). 2. *On resbya inu* ***doli tlazhi****: Inu* ***doli pahá*** *tiga vbosiga, s'gvaltjo* (DB 1584: I,282a) – *Er zuschlehet vnd* ***drücket nider*** */ Vnd* ***stösset zu boden*** *den Armen mit gewalt* (LB 1545: 974).

4 Pri slovaropisno potrebnem ločevanju glagolskih kalkov, ki so večinoma hkrati besedotvorni in pomenski, ter enakoizraznih zvez glagola in prislova (kot prislovnega določila), se je v okviru nujnega (že omenjenega) upoštevanja sobesedila navadno treba analitično posebej osredinjati tudi na njegove posamezne elemente tako v prevodu kot v prevodnih predlogi.

4.1 Pri razmejevanju so večkrat v veliko pomoč sobesedilno navedene so- in blizupomenke (prim. zgled v razdelku **1.3**: *porozhenu inu domou poſtaulenu*). Težavnost ločevanja se povečuje v primerih, kadar primerjava ne odkriva neposredne navezave na predlogo (1. zgled), ter v primerih, kadar je ubesedena realnost predstavljena dvoumno (2. primer). Mestoma je lahko usmerjevalen tudi podatek o konkretnem obsegu skladenjske kalkiranosti, zlasti kadar ta vključuje tudi vezavo ali netipično prislovno določilo (1. zgled).[22] Npr.: 1. *Inu ona je vsela to jéd, inu* ***je pred nym gori dala****, ali on nej hotil jéſti* (DB 1584: I,174b) – *Vnd sie nam das Gericht / vnd* ***schüttets fur jm aus*** */ Aber er wegert sich zu essen* (LB 1545: 591). 2. *INu kadar ſo vrata v'Ierusalemi* ***bila gori potegnena*** *pred Sobboto, ſim jeſt rekàl dauri sapréti* (DB 1584: I,262a) – *VND da die thor zu Jerusalem* ***auffgezogen waren*** *fur dem Sabbath hies ich die thür zuschliessen* (LB 1545: 899).[23]

4.1.1 Različno obravnavo, prirejeno konkretni situaciji, bi omogočali prevodi nemškega glagola *auffhelfen*, če ga ne bi razumeli v pomenu 'pomagati komu na noge'.[24] Polno pomensko osmislitev je npr. mogoče pripisati prislovu *gori* v prvem zgledu,[25] na prezrcaljenost tujega besedotvornega vzorca pa sklepati v drugem. Zelo verjetno pa gre v obeh primerih za zvezo z istim pomenom, ki velja tako za konkretni kot za preneseni položaj.

1. *inu je djal: Tabita vſtani gori /.../ Inu ona je odpèrla ſvoje ozhy, inu kadar je Petra vidila, je ona gori sejdla. On je pak njej roko podal, inu* ***je*** *njej* ***gori pomagal*** (DB

[22] Glagol *dati* v izhodiščnem pomenu 'napraviti, da preide kaj k drugemu' v slovenskem jeziku predvideva obveznovezljivostno uporabo prislovnega določila kraja (cilja) (Žele 2001: 170).

[23] Ni jasno, ali gre res za dvig vrat, niti ali gre pri premiku za njihovo zaprtje ali odprtje. Prim. sodobni prevod: *Potem sem rekel, naj še pred soboto in ko bo mrak nad jeruzalemskimi vrati, zaprejo vratnice* (SP 1996: 1136).

[24] Prvi pomen glagola *aufhelfen* je v FNHDW (1994: 487) opredeljen takole: "'jm. beim Aufstehen, Aufrichten helfen, jm. aufhelfen, hochzukommen helfen'; oft in Bildern und ütr."

[25] Sklepanje potrjuje tudi Trubarjev prevod istega mesta: *inu praui. Tabita, uſtani gori, Inu ona odpre ſuie ozhy, inu kadar Petra ugleda, ie ſpet gori ſela. On pag poda ni to roko inu no* ***gori uſdigne*** (TT 1557: 362).

1584: III,66b) – *vnd sprach / Tabea / stehe auff. Vnd sie that jre augen auff / vnd da sie Petrum sahe / satzte sie sich wider. Er aber gab jr die hand / vnd* ***richtet*** *sie* ***auff*** (LB 1545: 2211). 2. *Kadar ta bogati ima v'kakovo neſrezho paſti, taku mu njegovi priateli ſpet* ***gori pomagajo*** (DB 1584: II,158b) – *Wenn der Reiche fallen wil / so* ***helffen*** *jm seine Freunde* ***auff*** (LB 1545: 1770).

4.2 Pri obeh skrajnostih: pri prenesenih pomenih, ki se nesporno vežejo na dvodelno tvorjenko (1. zgled), in pri nedvoumnem prostorskem pomenu prislova (2. zgled), dilem ni, nastajajo pa tedaj, kadar je sobesedilo neobvestilno. 1. *Sakaj moj shivot* ***je doli vsel*** (DB 1584: I,286b) – *Denn mein Leben* ***hat abgenomen*** *fur trübnis* (LB 1545: 990). 2. *Ionatan pak* ***je*** *ſpet* ***domu ſhal*** (DB 1584: I,163a) – *Aber Jonathan* ***zoch*** *wider* ***heim*** (LB 1545: 553) – *Jonatan pa* ***je odšel na*** *svoj* ***dom*** (SP 1996: 356).

4.2.1 Na nemožnost rabe prislova v enem od možnih prostorskosmernih pomenov je praviloma opozorjeno z abstraktnim predmetom, redkeje osebkom (npr. *doli utrgati lon delavcem* / *na zakonskim dolgu, doli trgati duši, doli udariti pokoro, gori postaviti farstvo* / *novo zavezo* / *ofrovanje* / *pridigarstvo, gori vzdigniti postavo, gori vzeti navuk* itd.): 1. *on je hotil Iudouſki folk h'koncu sapuſtiti, inu nyh Krajleſtvu inu Farſtvu* ***gori vsdigniti*** (DB 1584: II,104b) – *Denn er wolt das Jüdische volck endlich verlassen / vnd jr Königreich vnd Priesterthum* ***auffheben*** (LB 1545: 1574). 2. *Nebes inu isvelizhanja* ***nebo*** *meni s'laſtnimi delli obeden* ***doli sa ſlushil*** (DB 1584: I,58a) – *Es* ***sol*** *mir keiner mit wercken* ***abuerdienen*** (LB 1545: 188).

4.3 Nekateri primeri kažejo, da je strukturno motivirana zveza v slovenskem jezikovnem okolju začela delovati kot zveza dveh samostojnih, pomensko razvidnih sestavin, na kar navadno opozarjajo tudi druge, vzporedne prevodne spremembe.

4.3.1 Pomenska razvidnost prislova je predvidljiva tudi v primeru njegove smerne neusklajenosti s predpono glagola, s katerim je povezan v zvezo. V sledečem zgledu prislov *doli* označuje odstranitev predmeta z dotedanjega položaja, predponski glagol *vzdigniti* pa premik navzgor. Ločeno obravnavo terja ubesedena smerna kombinacija: *Leviti pak* ***ſo*** *to GOSPODNIO Skrinjo* ***doli vsdignili*** (DB 1584: I,152b) – *Die Leuiten aber* ***huben*** *die Lade des HERRN* ***er ab*** (LB 1545: 516) – *Leviti* ***so sneli*** *GOSPODOVO skrinjo* (SP 1996: 327).

4.4 Natančnejši razmislek so terjali primeri pojavitev dveh prislovov ob glagolu. Zveze so različne: a) sestavljene iz pomensko različnih prislovov, npr. *tja doli pojti* (1. zgled), kjer gre za dvočlenski prevod nemškega prislovnega sklopa tipa *hinab > tja doli* (sem spada tudi manj razdvidna zveza *vrhu gori liti*: *drauff > vrhu gori* (2. zgled))[26],

[26] Pri nemških zloženih krajevnih prislovih, ki označujejo smer, sta glede na izhodišče oz. cilj premikanja – gledano s stališča govorečega – določljiva dva osnovna pomenska podtipa: npr. *hierher*, kjer *her* izraža primikanje, in *hierhin*, kjer *hin* izraža oddaljevanje (prim. Muster - Čenčur 1999: 172, Helbig/Buscha 1991: 344). Smer je praviloma določena dvosestavinsko, kadar pa druga sestavina pomensko prevlada, pa enosestavinsko (Duden 1998: 366).

b) sestavljene iz pomensko sorodnih prislovov (npr. *ſe morajo ty pèrſti* ***k'viſhku gori vsdigniti*** (DB 1584: I,15a) – primerjava z Lutrom ni možna, ker gre za izvirno Dalmatinovo opombo; (prim. tudi 3. in 4. zgled)). Dvočlenske zveze, ki obveščajo o smeri premikanja oz. natančneje opredeljujejo smer dejanja, so neredko prevedene enočlensko in bližje vzorcem slovenskega jezika (5. zgled). Izvorno in pomensko različnost obeh tipov bo moral upoštevati tudi slovarski prikaz.[27] Ugotavljanje prevodnega "ozadja" iz predložne zveze nastalega prislova *kvišku* je pokazalo, da ta navadno obstaja kot prevodna ustreznica nemške predložne zveze ali prislova, ki se praviloma pomensko razlikuje od ustaljeno prislovno prevajane predpone. Razlikovalni element je pomenska sestavina 'navpičnost, pokončnost'. Prav pomenska razlikovalnost ter različna vloga prislovov opravičujeta njuno vzporedno rabo, saj bi sopomenskost povzročala premočno istorečje. Npr.:

1. *VE tém, kateri* ***tja doli gredo*** *v'Egypti, po pomuzh* (DB 1584: II,12b) – *WEH DENEN / DIE* ***HIN AB ZIHEN*** */ IN EGYPTEN* (LB 1545: 1215).

2. *inu je* ***vèrhu gori lyl*** *Pytne offre* (DB 1584: I,213b) – *vnd* ***gos drauff*** *seine Tranckopffer* (LB 1545: 717).

3. *VSdignite vaſhe ozhy* ***k'viſhku*** (DB 1584: II,16a) – *HEbet ewer augen* ***in die Höhe*** (LB 1545: 1229).

4. *Inu kadar* ***ſo ſe*** *one* ***gori k'viſhku*** *od Semle* ***vsdignile****, taku* ***ſo ſe*** *tudi Koleſſa raven nyh* ***gori k'viſhku vsdignile*** (DB 1584: II,60b) – *Vnd wenn sie* ***sich empor huben*** *von der erden / so* ***huben sich*** *auch die Reder neben jnen* ***empor*** (LB 1545: 1403).

5. *Lete vſe* ***je*** *Sesbazar* ***gori pèrneſſal*** (DB 1584: I,251a) – *Alle* ***bracht*** *sie Sesbazar* ***er auff*** (LB 1545: 855).

4.5 Posebne omembe vredni so primeri, kjer je zaradi natančneje določenega prostorskega cilja človekovega gibalnega dejanja prislovna sestavina nepotrebna oz. obvestilno nenujna (npr. *doli sesti na zemljo/v prah*). Zato jo je mogoče obravnavati kot sestavino prevzete, vendar svobodno uporabljane strukture, kar dokazuje spekter prevodno zamenjevanih glagolov (npr. *doli sesti* za *sich nidersetzen, sich setzen, sich lagern* itd.). V Lutrovi Bibliji je glagol *sich nidersetzen* praviloma uporabljen za označitev prehoda v poseben položaj telesa, ne pa tedaj, kadar je posebej opredeljen prostor tega prehoda. Npr.: 1. ***ſedi doli*** *v'prah,* ***ſedi doli*** *na tla* (DB 1584: II,19a) – ***setze dich*** *in den staub* ***setze dich*** *auff die erde* (LB 1545: 1240). 2. ***Sedi doli****, py inu bodi veſſela* (DB 1584: II,137a) – ***Sitz nider*** */ trinck vnd sey frölich* (LB 1545: 1692).

Razvrščevalno dilemo odpirajo tudi zveze tipa *doli sneti kaj s česa* (*truplo z drevesa, prstan z roke* itd.), saj je *doli* mogoče razumeti na dva načina: kot besedotvorno sredstvo, ki se pomensko prekriva s predpono *z-/s-* in uresničuje pomen 'dol', ali kot prislov, ki

[27] Eden izmed možnih načinov prikaza je predstavljen v Poskusnem snopiču Slovarja jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja, Ljubljana, 2001. V slovarskem sestavku, ki ga uvaja iztočnica *čez* (predl. s tož.), je pod številko 13. predstavljena zveza *čez proti* kot prevodna ustreznica nemške zveze *gegen vber* (str. 61).

posebej smerno opredeljuje dejanje. V drugem primeru bi bilo iz zveze glagola in prislovnega določila mogoče sklepati na dvosmerno določenost dejanja: *dati kaj raz kaj in stran od česa*. Npr.: *Aaron je k'nym rekàl:* ***Sderite doli*** *slate uſheſne Rinke* ***od uſhes*** *vaſhih shen* /.../ *Tedaj* ***je*** *vus Folk* ***odtèrgal*** *ſvoje slate uſheſne Rinke* ***od ſvoih uſhes*** (DB 1584: I,56b) – *Aaron sprach zu jnen /* ***Reisset ab*** *die gülden Ohrenringe* ***an den ohren*** *ewr Weiber* /.../ *Da* ***reiss*** *alles Volck seine gülden Ohrenringe* ***von jren ohren*** (LB 1545: 183).

Gledano z očmi današnjega presojevalca je lahko narobe razumljena tudi zveza *doli pustiti*. Razumevanje otežuje sugestivnost osnovnega pomena prislovne sestavine (danes *dol*): 'izraža gibanje ali smer proti nižjemu kraju' (SSKJ I, 1970: 448), redkejši pomen 'stran' pa je težje predstavljiv. Pravilno razumevanje omogoča dosledno upoštevanje prevodne predloge ter v 16. stoletju uveljavljene prakse, čeprav meja med prevodno zvestobo in zavestnim odstopom od nje ni vedno jasno vidna. Npr.: 1. *Kadar* ***je*** *on pak ſvoje roke* ***doli puſtil****, je Amalek premagal* (DB 1584: I,46b) – *Wenn er aber seine hende* ***nider lies*** */ siegte Amalek* (LB 1545: 155) – *ko pa jih* ***je povesil****, je zmagoval Amálek* (SP 1996: 124). 2. *Sadoſti je,* ***puſti doli*** *tvojo roko* (DB 1584: I,230a) – *Es ist gnug /* ***las*** *deine hand* ***ab*** (LB 1545: 775) – ***umakni*** *zdaj svojo roko* (SP 1996: 1160).

Kalki vidsko niso vedno ustrezno prirejeni situaciji. Neustreznost je posledica šablonskega naslanjanja na predlogo: *Kadar ſo pak molzhe ſtale, taku* ***ſo*** *te peruti* ***doli puſtile****: inu kadar ſo molzhe ſtale, inu peruti* ***doli puſtile****, taku je osgoraj nad nymi gàrmélu* (DB 1584: II,60b) – *Wenn sie aber still stunden / so* ***liessen*** *sie die Flügel* ***nider*** */ vnd wenn sie still stunden / vnd die Flügel* ***nider liessen*** */ so donnerte es im Himel* (LB 1545: 1403) – *Kadar so hodila, je bobnelo kakor hrup vojske; kadar so stala,* ***so povešala*** *peruti* (SP 1996: 617).

4.6 S časovne razdalje, ob nezadostni uzaveščenosti redkejših in manj pričakovanih pomenov, ki je spet posledica primanjkljaja praktične izkušnje, se včasih zdi, da imamo opraviti z glagolskim kalkom, primerjava pa pokaže, da gre za zvezo glagola in prislova z manj pričakovanim pomenom: *Ony ſo doli vèrsheni inu ſo padli: Ampak my ſmo vſtali inu* ***gori ſtojimo*** (DB 1584: I,284b) – *Sie sind nidergestürtzt vnd gefallen / Wir aber* ***stehen auffgericht*** (LB 1545: 982). *Gori* v citiranem zgledu pomeni 'pokonci'.

4.7 Domnevati je mogoče, da bi v slovenskem jezikovnem sistemu prislovno sestavino zveze utegnil pomensko osamosvajati tudi njen besednoredni položaj, zlasti če se ta ne ujema docela z nemško stavo ločljive predpone in če so takemu razumevanju v prid tudi druge okoliščine. Npr.: *Ieſt ſim gori pruti Nebeſſom moje roke vsdignil* (DB 1584: II,174b) – *Jch hube meine hende auff gen Himel* (LB 1545: 1826). Pravilnost skepanja potrjuje tudi sodobni slovenski biblijski prevod: *Roke sem iztegnil kvišku* (SP 1996: 1444).

5 Glagolske kalke je mogoče zaslediti pri vseh protestantskih piscih 16. stoletja: pri Trubarju, Dalmatinu, Tulščaku, Trostu, Bohoriču, pa tudi pri Krelju in Juričiču, čeprav je

v njunih prevodih Spangenbergove postile njihova gostota manjša (Merše 1996: 98). Na daljšo uporabo in uveljavljenost tvorbenega postopka zgovorno kaže tudi število kalkov in gostota njihove rabe v prvi slovenski knjigi, to je v TC 1550,[28] ter v obeh samostojnejših, prevodno neodvisnih besedilih: v TC 1564[29] in v TC 1575[30]. Največ enkratno rabljenih kalkov je mogoče zaslediti v Trubarjevi Hišni postili iz leta 1595, to je v njegovem zadnjem in najobsežnejšem prevodu: npr. *doli obrajtati, doli žreti, gori drastiti, noter kupovati, noter svečiti*. Dovršitev prevoda mu je očitno omogočal le jezikovno nekoliko manj zahteven pristop, ki je na široko odprl vrata tudi kalkiranim glagolom, ustaljeno tvorjenih po prevzetem vzorcu, saj časa za iskanje (ali celo tvorbo) sopomenskih domačih ustreznic ni bilo dovolj. Jasne sledi vztrajanja pri dotedanji praksi[31] pa kažejo tudi primeri dvojnih formul, sestavljenih iz kalkiranih glagolov in sopomenskih domačih predponskih glagolov. Npr.: *Taku je leta Peiſen en Exempel, koku my imamo Boga zhaſtiti inu sahvaliti, sa vſe njegove duhoune inu poteleſne daruve, teiſte njemu* ***domou poſtaviti ali perlaſtiti*** (TPo 1595: III,138) – *Alſo iſt diſer geſang ein Exempel / wie wir Gott loben vnd dancken ſollen / für alle ſeine geyſtliche vnd leybliche gaben / die ſelben jm* ***heym tragen*** */ vnd vns nit drumb erheben*[32] (LH 1566: III,LXXXI). Zvezi *domov postaviti* pripisani glagol *prilastiti* je bil domnevno uporabljen predvsem v stilotvorni vlogi (kot oblikujoči člen dvojne formule), saj kot prvič zapisana nova tvorjenka ni mogel dovolj prepričljivo pojasnjevati že uveljavljenega kalkiranega glagola.[33]

5.1 Skladnost Trubarjeve in Dalmatinove prakse glede glagolskega kalkiranja je bila preverjena na besedilno prekrivnih odlomkih iz njunih novozaveznih prevodov (iz TT 1557 in DB 1584).[34] Primerjava je ob podobnosti rabe, ki vključuje tako zvestobo Lutrovi prevodni predlogi kot odmike od nje, odkrila nekaj razlik, ki so opazne zaradi večkratnih ponovitev tipov zamenjav. Zgolj pogostejša raba katerega izmed splošno znanih kalkov

[28] V TC 1550 so bili med drugimi uporabljeni tudi naslednji glagolski kalki: *doli pasti, doli položiti, doli sprati, gori obuditi, gori postaviti, gori vstati, gori vzeti, naprej brati, naprej nesti, naprej postaviti, naprej stati, naprej vzetje, zoper stati.*

[29] Prim. Vidovič - Muha 1984: 253–254.

[30] F. Novak (1998: 241) omenja, da v TC 1575 posebno skupino besedja predstavljajo kalki ter besede ali besedne zveze v pomenih, prevzetih po drugih jezikih (npr. *izložiti, izlaga,* nem. *auslegen, Auslegung*, 'razložiti, razlaga'), znotraj teh pa tip *gori postaviti* 'ustanoviti'.

[31] Na obstoj podobno sestavljenih dvojnih formul v TO 1564 je opozorila A. Vidovič - Muha 1984: 254–255.

[32] Preglašenost je označena na sodobnejši način.

[33] Njegovo uveljavljenost dokazuje tudi v DB 1584 uporabljeni deležnik *domov postavljen*.

[34] M. Orožen na več mestih (npr. 1986: 33 in 41–42; 1986/87: 40 in 43–45; 1987: 23, 32 in drugje) navaja primerjalno ugotovljeno dejstvo, da je v Trubarjevem jeziku več (skladenjskih) kalkov in popačenk kot v Kreljevem in Dalmatinovem jeziku. Ob razliki, ki nastaja med Trubarjevim in Dalmatinovim prevodom psalma zaradi Trubarjevega izbora kalkiranega glagola (*naprejpraviti*) in Dalmatinove rabe domačega glagola (*praviti*), si je vprašanje o sopomenskosti obeh zastavila tudi F. Premk (1992: 197). Na osnovi analize večjega števila glagolskih kalkov (*naprejiti, naprejizpeljati, naprejnapisati, naprejpeti, naprejpojti, naprejvzeti* itd.) sopomenskost izključuje, ker naj bi bila povsod "sobesedilno ugotovljiva jasno izoblikovana pomenska vrednost prvega dela dvodelne glagolske zloženke". Različnih stopenj pomenske razvidnosti prislovne sestavine ne predvideva.

pri enem ali drugem avtorju pa za uvrstitev med razlikovalne individualne poteze ni zadoščala.

5.1.1 Pogosto rabljene glagolske kalke sta uporabljala oba (npr. *doli pasti*, *doli sesti* (1. zgled)), čeprav ne vedno v soglasju z Lutrom (2. zgled), kalkiranju nekaterih pa sta se oba izogibala. Primerna domača nadomestila sta iskala zlasti takrat, kadar bi sestavinsko zvesto prevajanje posameznih zvez iz LB 1545 vodilo k motečim veččlenskim oz. celostnim kalkom (npr. *hin ziehen* > *tjakaj potegniti*, *proč vleči* (3. in 4. zgled)). Npr.:

1. *vnd funden das Kindlin mit Maria* /.../ *vnd* ***fielen nider*** / *vnd betten es an* (LB 1545: 1969) > *nadeio tu deite ſred Mario* /.../ *Inu* ***doli pado*** *inu je molio* (TT 1557: 4) – *inu ſo naſhli tu Ditece s'Mario* /.../ *inu* ***ſo doli padli****, inu ſo je molili* (DB 1584: III,3b).

2. *Seid fröhlich vnd getrost* (LB 1545: 1973) > *Veſelite ſe inu od veſſelia* ***gori skakaite*** (TT 1557: 10) – *Bodite veſſeli inu od veſſelá* ***gori ſkakajte*** (DB 1584: III,4b).

3. *DA sie aber* ***hin weg gezogen waren*** (LB 1545: 1969) > *Kadar* ***ſo*** *pag oni* ***bili prozh vlekli*** (TT 1557: 4) – *KAdar* ***ſo*** *pak ony* ***bily prozh odſhli*** (DB 1584: III,3b).

4. *ALS sie nu den König gehört hatten /* ***zogen*** *sie* ***hin*** (LB 1545: 1969) > *Natu kadar ſo oni tiga krala ſaslishali,* ***gredo tiakai*** (TT 1557: 3) – *Kadar ſo ony vshe tiga Krajla bily saſliſhali,* ***ſo ſhli tjakaj*** (DB 1584: III,3b).

5.1.2 Nekateri predponski glagoli so se kot sopomenke glagolskih kalkov uveljavili že v Trubarjevem jeziku,[35] Dalmatin pa je mestoma še vztrajal pri kalkiranju ali pri vmesnih različicah (1. in 2. zgled), hkrati oblikovanih po tujem in domačem besedotvornem modelu. Trubar je v takih primerih prislovno sestavino prevodno večkrat zanemaril, kar pomeni, da se o njeni potenciani obvestilnosti ni spraševal. Nekaj redkeje rabljenih kalkov se je pod vplivom nemške predloge znašlo v Trubarjevem prevodu (in ostajalo v njegovem jeziku), Dalmatin pa se je pri iskanju prevodnih ustreznic zadrževal v domačih besedotvornih okvirih, v čemer je mogoče slutiti zavestno normotvorno prizadevanje (3. in 4. zgled):[36] *überantworten* > *čez dajati* > *izdajati*; *aufflesen* > *gori rezvezati* > *razvezati; auffwecken* > *gori obuditi* > *buditi / gori buditi.*

1. *Vnd er* ***stund auff*** */ vnd nam das Kindlin vnd seine Mutter zu sich* (LB 1545: 1969) – *Inu on* ***vſtane*** *tar vſame kſebi tu deite inu nega mater* (TT 1557: 4) – *Inu on* ***je gori vſtal****, inu je vsel tu Ditece inu njegovo Mater* (DB 1584: III,3b).

2. *Vnd er* ***treib*** *die Geiste* ***aus*** *mit worten* (LB 1545: 1980) > *inu on* ***iſhene*** *te duhe ſto beſſedo* (TT 1557: 20) – *inu on* ***je*** *te Duhuve* ***vun isgajnal*** *s'beſſedo* (DB 1584: III,6b).

3. *Wer nu eines von die diesen kleinesten Gebotten* ***aufflöset*** (LB 1545: 1974) – *Kateri tedai eno is letih ner manshih ſapuuid* ***gori reſueshe*** (TT 1557: 10) – *Kateri vshe tedaj le eno od letih nar manſhih sapuvidi* ***resveshe*** (DB 1584: III,4b).

4. *Vnd* ***theten*** *jre Schetze* ***auff*** */ vnd* ***schencketen*** *jm Gold / Weyrauch vnd Myrrhen* (LB 1545: 1969) > *Potle* ***odpro*** *nih Shace inu nemu* ***ne ſſo naprei*** *daruue* (TT 1557: 4) –

[35] Jasno vidno tendenco izločanja glagolskih kalkov je odkrila analiza jezikovnih sprememb v Trubarjevih prevodih Nove zaveze (Merše 1990: 166).

[36] O tekmovalnih razmerjih, ki jih je v jeziku DB 1584 ustvarjala izmenična raba glagolskih kalkov in domačih enobesednih ali besednozveznih sopomenk prim. Merše 1986: 382 in 1995: 498–500 ter Narat - Šrekl 1989:110–111.

Inu ***ſo odpèrli*** *ſvoje Shace, inu* ***ſo*** *njemu* ***darovali*** *Slatu, Veroh inu Myrro* (DB 1584: III,3b).

5.2 Soočanje Kreljeve in Juričičeve redakcije postile pa je ob izogibanju kalkiranju, ki je značilno za oba avtorja (1. zgled), in ob primerih skladne rabe ohranjenih kalkov – vpeljanih pod vplivom nemških ustreznic ali neodvisno od njih – (2. zgled), odkrilo tudi nekaj drobnejših medsebojnih razlik. Kot vzporedni pojav že opažene tendence Juričičevega skrajševanja dvojnih formul,[37] ki jih je večinoma neodvisno od prevodne predloge uvajal Krelj, je tudi opuščanje glagolskih kalkov, če so bili rabljeni sopomensko (3. zgled). Vzrok za Juričičevo opuščanje ali uvajanje glagolskih kalkov je praviloma bila hotena zvestoba prevodni predlogi (4. in 5. zgled). Ohranjanje Spangenbergovega retorično ustaljenega in izrazno racionalnejšega načina naštevanja[38] je pogosto pomenilo manj glagolizirano pripoved in zato tudi manj prilike za vključevanje glagolskih kalkov (5. zgled). Razlog za skupen odmik od Spangenbergovih razlag evangelijev in listov pa so bila čustveno obarvana besedilna mesta, ki so omogočala samostojnejši prevod (6. zgled). Juričič se je od Krelja oddaljeval tudi s pravopisno korekturo, ki se je ujemala s prevladujočim, to je ločenim načinom pisanja sestavin glagolskega kalka (7. zgled). Npr.:

1. *Alſo thun auch die ſprüche Göttlicher warheyt / je mehr man ſie wil* ***vnterdrucken*** */ je höher ſie* ***empor ſchweben*** (SA 1559: I, IXb) > *Tako tudi Boshija beſeda zhe ijo vezh ſilio* ***potaptati****, tim vezh* ***ſe vpira*** (KPo 1567: XVb) – *Tako tudi Boshia beſeda zheio vezh ſilio* ***potaptati****, tim vezh* ***ſe vpira*** (JPo 1578: I,6).

2. *Was het er für luſt drinn / das er ſie alſo betrübt / het ers doch wol können mit einem wörtlein* ***anzeygen****?* (SA 1559: I, XLVIIb) > *Kai mu ie to pomagalu, da ni mogal le seno beſedico tei Shaloſti* ***naprei priti****?* (KPo 1567: LXIb) – *kay mu ie ſtem bulie, da nym tako shaloſt ſturi, vſay ie mogal seno beſſedo tei Shaloſti* ***naprei priti****?* (JPo 1578: I,44a).

3. *Die elteſten die wol* ***für ſtehen*** */ die halte man zwifacher ehren werd* (SA 1559: I,XVIII) – *Ti ſtariſhi kateri dobrò* ***naprei ſtoie alli ſlushio*** (KPo 1567: XXV) – *Ti ſtarishi kateri dobro* ***ſlushio****, ſo duoie zhaſti vredni* (JPo 1578: I, 24).

4. *Wo von* ***ſagt*** *diß Euangelium?* (SA 1559: I, LXXXVIIb) > *Kakove rèzhy nam danaſhni Evangelion* ***naprei ſtavi****?* (KPo 1567: XXXVI) – *Od zhes* ***gouori*** *leta danashni Euangelion?* (JPo 1578: I,23).

5. *Was lehret vns diß Euangelium? Drey ſtücke /.../ Zum andern / Ein Exempel des glaubens in Maria* (SA 1559: I, LIb) > *Kai naſ ûzhi dànaſhni Evangelion? OD Sakona mey Moshom inu Sheno /.../ Potle nam* ***naprei poloshi*** *en exempal prave Vere* (KPo 1567: LXV) – *Kai nas vzhi leta Euangelion? Try shtuke /.../ Kdrugimu en exempel praue Vere vdiuici Marij* (JPo 1578: I, 47).

6. *ſind die Prediger / die /.../ mit den böſen Exempeln / jres vngöttlichen lebens / die zuhörer ergern* (SA 1559: I, LXXVIIb) > *ie dolg tih Fariov, kateri /.../ senim pianim, Kurberſkim hudim lebnom allli shiveniem doſti lüdy od vere* ***na sai vèrsheio inu***

[37] Prim. Merše 1998: 219.
[38] Prim. Merše 1998: 225.

oſtraſhio (KPo 1567: XCVIb) – *ſo kriui Farij, kateri /.../ shnyh hudimi Exempli inu ſramotnim Lebnom doſti Liudi od Vere* ***na sai versheio inu oſtrashio*** (JPo 1578: I,73b).

7. *Was lüſtet dich denn das du vns lang* ***auff helteſt*** */ hie in der einöde* (SA 1559: I,XXIIIb) > *Kai ti ie shelia, da naſ v'ti puſchavi /.../ tako dolgò* ***goridèrshiſh****?* (KPo 1567: XXXIIa–b) – *Kakouo shelio imash da nas vti puſzhaui /.../ tako dolgo* ***gori dershish****?* (JPo 1578: I, 20).

6 Zasledovanje slovarskega zrcaljenja rabe glagolskih kalkov je pokazalo, da je to povzemalo le najosnovnejše poteze rabe, njenega celotnega obsega pa ni predstavljalo.[39]

6.1 V glagolskih seznamih iz Bohoričeve slovnice, ki ponazarjajo glagolske vrste (razlikovane glede na tvorbo sedanjika s končaji *-am*, *-em* in *-im*), hkrati pa so zametek trojezičnega slovarja, so zveze, sestavljene iz prislovnega in glagolskega dela, navedene večinoma podiztočnično. Glagolu *Dam, dati, dal, Do, gibe* poiztočnično sledi kalkirani glagol *Naprejdam, promo, gib herfür* (BH 1584: 114), glagolu *Gledam, dati, dal, video, reſpicio, aſpicio, ſiehe* pa zveza pomensko osamosvojenih delov *Doli gledam deſpicio, ſiehe hinab* (BH 1584: 114). Iz sopostavitve predvsem nemških ustreznic je razvidno, da prav vse priložnosti za kalkirano tvorbo niso bile izrabljene. Na glagole s predpono *zer-* so bile npr. oprte številne tvorjenke, navedene v delih slovenskih protestantskih piscev: npr. *narazen razdeliti, narazen razdreti, narazen razločiti, narazen razpočiti se, narazen razprostreti, narazen razsekati* in druge. Prilika za podobno tvorbo v BH 1584, ki se je ponujala z nemško ustreznico *zerbrechen*, je bila opuščena, ker je bila avtorjem že na voljo dovolj uveljavljena in na domač besedotvorni vzorec oprta sopomenka *razbiti*: *Bijem, Biti, bil /.../ Resbijem, Frango, percello, zerbreche, zerſchlage* (BH 1584: 128).[40]

6.1.1 Celoten spekter možnih prislovnih sestavin v Bohoričevih glagolsko-slovarskih seznamih ni izpričan, med pogosteje zastopanimi prislovi pa se pojavljajo *naprej*, *noter*, *vkup* ter *gori* in *doli*. Tudi v obeh Megiserjevih slovarjih so prislovne sestavine kalkiranih glagolov izkazovale različno produktivnost: v MD 1592 so bile pogostnostno v ospredju zlasti *vkup*, *naprej* ter *vun* in *okoli*, v MTh 1603 pa sestavljenke s prislovno sestavino *doli*, *naprej* in *noter*. Razen redkih izjem[41] so slovarsko predstavljene predvsem navadnejše in najpogosteje rabljene tvorjenke.

6.1.2 V Pohlinovem slovarju je besedotvorni tip najbolj prepričljivo ponazorjen z devetimi glagolskimi sestavljenkami s prislovno sestavino *doli* kot ustreznico za nemško

[39] Navedeno dejstvo posredno potrjuje tudi ugotovitev A. Vidovič - Muha (1989: 284), da Vorenčev slovar (1680–1710) izkazuje bistveno manjši obseg tvorjenk tipa *goribuditi* kot Trubarjeva Cerkovna ordninga.

[40] Podoben primer predstavlja glagol *Odprem, odpreti, odpèrl, Aperio, thue auff* (BH 1584: 130), saj se hkrati v protestanskih delih še pojavlja sopomenski glagol *gori odpreti*.

[41] Glagol *doli šribati* ('abschreiben') je npr. naveden samo v MTh 1603: 26, v drugih protestantskih besedilih pa se ne pojavlja. Tudi predvidljive različice s podomačenim glagolskim delom **doli pisati* – na njen obstoj kaže glagolnik *doli piſſanje, Abschreibung* (MTh 1603: 26) – protestantski pisci niso uporabljali.

nieder/nider ali *ab*, druge prislovne sestavine so večinoma izpričane s po eno ali dvema tvorjenkama. Slovar hkrati zelo nazorno kaže razkorak med razširjenostjo rabe glagolskih kalkov in zgolj vzorčnostjo njihovega slovarskega prikaza, saj je npr. v kratkem predgovoru k slovarju (PB 1781: 1a–*4b) uporabljenih več kalkov, ki jih slovarski del ne vsebuje: *naprejgnati* (*delo*), *gorivzeto* (*ime*), *skupzložene*, *vonspušene* (*besede*), *skupspraviti* (*besede*), *notervzet* (*mož*), *gorivzeti* (*mujo*), *gorijemanje* itd.

6.2 Na uveljavljenost tvorbenega vzorca je tudi v slovarjih zelo prepričljivo pokazano z navedbo pripadajočih, ustaljeno tvorjenih glagolskih oblik in izglagolskih tvorjenk, kot so: *naprej pildanje, Vorbildung* (MD 1592 (1967): 68), *neprevſetje, Fürnemmen* (MD 1592 (1967): 158), vključenost glagola v opis, ki nadomešča manjkajoči samostalnik (*ker naprej gre, Vorgänger* (MD 1592 (1967): 68)); *gori s'raſsel, auffgewachsen* (MTh 1603 (1977): 39); *Dolipisk* 'Die Abſchrieft Kopije', *Dolipowyt* 'Niedergeſchlagen' in *Dolivisęzh* 'Abhängig' (PB 1781: Ea) itd.

6.3 V slovarjih se predvidoma pojavljajo tudi shematično tvorjeni, v živi rabi neizpričani glagoli. Njihov delež je pričakovano večji v Gutsmanovem slovarju, kjer je predstavljen najdaljši seznam kalkiranih glagolov. Številčnost tovrstnih tvorjenk je odraz strukturiranosti besedja v koroških govorih. Visoka produktivnost besedotvornega vzorca je posledica dolgotrajnega vpliva nemščine na slovenščino in dvojezičnosti okolja. Med navedenimi kalki so tudi primeri kot npr. *čezmisliti Überdenken, čezplavati Überschwimmen* ali *čezterpeti Überdulden* (vse GW 1789 (1999): 71), ki jih je mogoče razlagati kot zveste prevedke nemških iztočnic,[42] vendar brez potrebne vidske prilagoditve slovenskemu jeziku, saj prislovni sestavini ni mogoče pripisovati podovrševalne vloge. Slednja bi bila izjemna in v popolnem neskladju s tradicijo. Druga možna razlaga pa bi bila, da je s slovensko ustreznico izkazana nedovršnost kot manj ali celo nepričakovana vidska realizacija.

6.4 Zlasti v obrnjenih slovarjih je pri posameznih kalkih jasneje izkazana njihova večpomenskost (npr. *accipio, **gori vſeti**, annemen; adopto, na meſtu eniga diteta **gori vſeti**, an kindes stat aufnemen* (MT 1603 (1977): 39), z vključenostjo kalkov v sopomenske nize pa predvsem v obsežnejših slovarjih tudi obstajanje aktualnih sopomenk, med katerimi so prevladovali razvojno prodornejši domači predponski glagoli (npr. *exolescere, saſtarati, preiti, dolipriti, vun s'navade priti* (K-VD 1680–1710 (1997): 64)).[43]

6.5 Popolna pravopisna ustaljenost zapisa ni bila dosežena niti v 16. stoletju niti kasneje, čeprav je ločena pisava sestavin močno prevladovala. S pisavo skupaj se ji je pri redkih navedbah tovrstnih glagolov in izglagolskih oblik približal Pohlin. V obrnjenih slovarjih, nastalih v zadnjih desetletjih 20. stoletja, se je uveljavila praksa dvojne

[42] Gutsman je pri pripravi slovarja v veliki meri upošteval Adelungov enojezični nemški slovar (prim. Karničar 1999: 19).

[43] Prim. tudi Orel - Pogačnik 1991: 154.

predstavitve. Ločeno pisane zveze so navedene podiztočnično v slovarskih sestavkih s prislovi kot iztočnicami (*naprej vzeti*), iztočnično pa ob zapisu skupaj (*naprejvzeti*) (MD 1603 (1977): 96).

6.6 Možnost dvojnega razumevanja je v slovarskih prikazih še večkrat odprta kot pri rabi v besedilih, kjer prav sobesedilo običajno usmerja k pravilnemu razumevanju.

6.7 Odpor do tovrstne tvorbe je v knjižnem jeziku naglo razredčil rabo. Kopitarjev očitek Trubarju in sočasnim pisateljem, da jezik po nepotrebnem germanizirajo, je vključeval tudi kalkirane glagole: *je vunkaj vlekel* (*ausgezogen*), *doli jemle*, *gori jemle*, *poberi ſe tjakaj*, *vunkaj klizati* (*ausrufen*) (Kopitar 1808: 54). Čeprav so kalkirani glagoli še zajeti v Vodnikov rokopisni slovar[44] in neizbežni sestavni del besedja njegovih Lublanskih novic,[45] saj je moral novice naglo prevajati iz nemških virov, pa t. i. Japljev biblijski prevod v primerjavi s stanjem v 16. stoletju že kaže bistven premik (npr.: 1. *On **je doli djal** te Viſſokote, inu je Pilde resbil, inu Malikouſke Borſhte, poſſékal* (DB 1584: I,214b) – *On **je** vìſozhíne **ràsdjál**, ſtèbre ràsdróbil, lóge poſekal* (JP 1802: 2,501);[46] 2. *Natu **je** Amnon **doli legèl**, inu ſe je bolan ſturil* (DB 1584: I,174b) – *Amnon **ſe** tedaj **vlęshe**, inu ſe bolniga ſtury* (JP 1802: 2,200)). V Metelkovi slovnici glagolski kalki niso več obravnavani kot poseben glagolski besedotvorni tip, čeprav je značilnost slovnice prav natančen besedotvorni opis sočasnega slovenskega jezika. Poglavje o glagolskem besedotvorju zaključuje ugotovitev, da zveze tipa *okoli iti* 'herum gehen', *memo iti* 'vorbey gehen' v kranjščini niso sestavljenke oz. zloženke[47] ("Zuſammenſetzungen"), ampak sta *okoli* in *memo* določevalna prislova ("beſtimmende Nebenwörter") (Metelko 1825: 152). Spremenjen odnos do kalkov in upadanje njihove rabe zrcali že Murkov slovar: v slovensko-nemškem delu je navedenih le nekaj glagolskih kalkov (npr. *dolpaſti abfallen* (MB 1833: I,46), *gorvſtájenje die Auferſtehung* (MB 1833: I,75), v nemško-slovenskem delu pa veliko več, vendar so večinoma opredeljeni kot *unr.* ali *gem.*[48] (npr. *Aufwaſchen* /.../ *gem. gorpomíti*, *gorpomívati*; *Aufwecken* /.../ *unr. gorsbudíti*, *gorsbújati* (MB 1833: II,102)) in s tem zamejeni na pogovorno raven oz. normativno odsvetovani. Slovarji iz druge polovice 19. stol., bodisi slovensko-nemški ali nemško-slovenski (oba

[44] V rokopisnem izpisu Vodnikovega slovarja Slovenski Besednjak, ki je delo Jožeta Stabeja, hrani pa ga Sekcija za zgodovino slovenskega jezika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, je mogoče zaslediti tudi naslednje primere: *Absteigen, herab, doli ſtópam, doli ſtópim. und odſtopim, od ſtopam* (3/12a), *Abthun, d. i. herab, dévam, dém oder dénem, doli* (4/1b), *Niederklappen doli odkleniti* (57/10a) itd.

[45] A. Legan Ravnikar (1997: 483–484) navaja, da so bili tudi glagolski kalki (večinoma poltermini) sestavni del sopomenske variantnosti na zgodnji stopnji oblikovanja upravno-politične in vojaške terminologije (npr. *doli vdariti – doli poloshiti – doli djati – doli perpraviti* 'preklicati'). O njihovi gostoti v patentih oz. v uradovalni slovenščini v drugi polovici 18. stoletja prim. Orožen 1979: 164–167.

[46] Druga knjiga "Japljevega prevoda svetega pisma" je označena kot JP 1802.

[47] Strokovni izraz "Zuſammenſetzung" je v MB (1833: II,839) pojasnjen s slovenskima ustreznicama "ſoſtávlenje, sloshénje".

[48] Okrajšava *gem.* je v seznamu okrajšav tudi pojasnjena ("gem. bedeutet gemeinhin, im gewönlichen Leben, po navadi, navadno"), okrajšava *unr.* (unrichtig) pa ne.

Janežičeva slovarja in njune kasnejše izdaje, Cigaletov nemško-slovenski in Pleteršnikov slovensko-nemški slovar), glagolskih kalkov niso več navajali. Narečni slovarji pa kažejo, da so se vsaj v narečjih, v katerih je predvidljiv večji vpliv nemščine, številni glagolski kalki še ohranili. V *Slovarju beltinskega prekmurskega govora* (Novak 1996: 34) je npr. navedenih kar 28 glagolov, sestavljenih s prislovom *dol*, med katerimi so tudi *dolpoglednoti*, *dolplačati*, *dolprešteti*, *dol zafaliti*, *dol zatajiti*, *dol zgučati* itd. Dokaz za povečano gostoto tovrstnih tvorjenk v koroških govorih, ki so se ohranili na dvojezičnih področjih, ponuja tudi slovarski del Karničarjeve monografije o obirskem govoru z iztočnicami kot npr. *gor jemati*, *gori pobrati*, *gor pogerati*, *gor pokniti*, *gor rezati*, *gor rigati* se, *gor ugnati*, *gor vstati*, *gor vzeti*, *gor zdelati* (Karničar 1986: 150).

7 Nemščina je vplivala tudi na druge slovanske jezike, zato so bili glagolski kalki v preteklosti pričakovana sestavina oblikujočih se knjižnih jezikov tistih narodov, ki so bili iz zgodovinskih vzrokov v stiku z Nemci in njihovo kulturo. Toda slovanski zgodovinski slovarji, zlasti tisti, ki zajemajo knjižnojezikovno tvornost primerljivega 16. stoletja, proti pričakovanju ne izkazujejo glagolskih kalkov[49] oz. jih izkazujejo zelo majhno število. V HSSJ, ki na osnovi ohranjenih dokumentov razvojno prikazuje slovaški besedni zaklad v osemstoletnem časovnem razponu (11. do 18. stoletje), je v slovarskem sestavku z iztočnico *dolu* navedenih več pomensko različnih kalkiranih zgradb: npr. *každodenne kapeme a* ***dole gideme*** 'vychadzame na mizinu, upadáme', *d. klast'*, *pokladat'*, *položit'*, *zložit'*, *umenšit'*, *vedet'*, *zrezat'* (HSSJ 1991: 283–284). Jezikovna primerjava Dalmatinove Biblije z najstarejšim češkim prevodom biblije iz 14. stoletja[50] je pokazala, da je na razlike v čistosti jezika ter na odsotnost kalkiranih prevodov nemških glagolov v češkem prevodu vplivala odvisnost od različnih prevodnih predlog (DB od Lutrovega prevoda, Draždanske biblije pa od Vulgate), različen čas nastanka ter večja zakoreninjenost češkega prevoda v slovanski tradiciji.

Izjemo predstavljajo lužiškosrbska besedila, kjer je zaradi položaja jezikovnega otoka, dvojezičnosti in dolgotrajnega vpliva nemščine prevzetega in kalkiranega besedja več kot v drugih slovanskih jezikih (Schuster - Šewc 1983: V). Med glagolskimi kalki, kjer so se – enako kot v slovenščini – vidska nasprotja ohranjala (Radłowski 1966: 91–92), pa so tudi tvorjenke, kjer se kalkiranost prepleta s prevzetostjo, npr. *dórch přińć* 'durchkommen' (Giger 1998: 250).

Viri

BH 1584 = Adam BOHORIČ, 1584: *Arcticae horulae ſucciſivae*. Wittenberg.

DB 1584 = Jurij DALMATIN, 1584: *BIBLIA, TV IE VSE SVETV PISMV, STARIGA inu Noviga Teſtamenta.* Wittenberg. Faksimile: Ljubljana, Mladinska knjiga v Ljubljani v sodelovanju z založbo Dr. Trofenik v Münchnu. 1968.

[49] Prim. Gebauer 1970.

[50] Prim. *Staročeská Bible drážďanská a olomoucká*, Praha, 1988.

Jan GEBAUER, 1970: *Slovník staročeský*. Díl I (A–J). Druhé, nezměněně vydání. Praha: Academia.

GW 1789 (1999) = Ludwig KARNIČAR, 1999: *Deutsch-windisches Wörterbuch mit einer Sammlung der verdeutschten windischen Stammwörter, und einiger vorzüglichern abstammenden Wörter von Oswald Gutsmann, Klagenfurt 1789*. Auf Slowenisch-Deutsch umgekehrt und bearbeitet von Ludwig Karničar. Graz: Institut für Slawistik der Universität Graz.

HSSJ 1991 = *Historický slovník slovenského jazyka*. I, A–J. Bratislava: Vydavatel'stvo Slovenskej akadémie vied, Veda. 1991.

JP 1802 = *SVETU PISMU STARIGA TESTAMENTA, Bukve od krajlov*, 1802. In Slavo – Carniolicum idioma translati per Modestum Schrey. Labaci.

JPo 1578 = Jurij JURIČIČ, 1578: *POSTILLA, To ie KERSZHANSKE EVANGELSKE predige*. Ljubljana.

KPo 1567 = Sebastijan KRELJ, 1567: *POSTILLA SLOVENSKA*. Regensburg.

K-V 1680–1710 (1997) = Jože STABEJ, 1997: *Slovensko-latinski slovar po: Matija Kastelec - Gregor Vorenc, Dictionarium latino-carniolicum (1680–1710)*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

LB 1545 = Martin LUTHER, 1545: *Biblia: Das iſt: Die gantze Heilige Schrifft Deudſch Auffs new zugericht*. Wittenberg. München: Deutscher Taschenbuch Verlag. 1974.

LH 1566 = Martin LUTHER, 1566: *Haußpoſtill*, I–III. Nürnberg.

MB 1833 = Anton Janez MURKO, 1833: *Slovénſko-Némſhki in Némſhko-Slovénſki RÓZHNI BESÉDNIK*. I: *Slovénſko-Némſhki Dél*, II: *Deutſch-Sloweniſcher Theil*. V'Grádzi.

MD 1592 = Hieronymus MEGISER, 1592: *DICTIONARIVM QVATVOR LINGVARVM*. Graz.

MD 1592 (1977) = Annelies LÄGREID, 1967: *Hieronymus Megiser, Slovenisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch*. Neugestaltung und Faksimile der ersten Ausgabe aus dem Jahre 1592. Bearbeitet von Annelies Lägreid. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

MTh 1603 (1977) = Hieronymus MEGISER, 1603: *Theſaurus Polyglottus vel, Dictionarium Multilingue*. Iz njega je slovensko besedje z latinskimi in nemškimi pomeni za *Slovensko-latinsko-nemški slovar* izpisal in uredil Jože Stabej. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 1977.

Franc NOVAK, 1996: *Slovar beltinskega prekmurskega govora*. Drugo, popravljeno in dopolnjeno izdajo priredil in uredil Vilko Novak. Murska Sobota: Pomurska založba.

PB 1781 = Marko POHLIN, 1781: *TU MALU BESEDISHE TREH JESIKOV*. Laibach. Faksimile: München: Dr. dr. Rudolf Trofenik. 1972.

SA 1559 = Io. SPANGENBERG, 1559: *Außlegung der Epistel vnd Euangelien*. Nürnberg.

H. SCHUSTER - ŠEWC, 1983: *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache*. 2. durchgesehene Auflage. Bautzen: Veb Domowina-Verlag.

SP 1996 = *Sveto pismo stare in nove zaveze*, 1996. Slovenski standardni prevod iz izvirnih jezikov. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.

Staročeská Bible drážďanská a olomoucká, 1988. III. Genesis – Esdráš. Praha: Československá akademie věd.

TC 1550 = Primož TRUBAR, 1550: *Catechiſmus In der Windiſchenn Sprach*. Tübingen.

TC 1575 = Primož TRUBAR, 1575: *CATEHISMVS SDVEIMA ISLAGAMA*. Tübingen.

TO 1564 = Primož TRUBAR, 1564: *CERKOVNA ORDNINGA*. Tübingen.

TPo 1595 = Primož TRUBAR, 1595: *HISHNA POSTILLA*. Tübingen.

TT 1557 = Primož TRUBAR, 1557: *TA PERVI DEIL TIGA NOVIGA TESTAMENTA*. Tübingen.

Literatura

Anton BAJEC, 1959: *Besedotvorje slovenskega jezika IV: Predlogi in predpone*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za filološke in leterarne vede.

France BEZLAJ, 1960: Vloga kalkov v slovenščini. *Jezik in slovstvo* 5/5. 140–143.

Duden 1998 = *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*, 1998. 6., neu bearbeitete Auflage. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag.

FNHDW 1994 = *Frühneuhochdeutsches Wörterbuch*. Band 2 (1994), apfelkönig – barmherzig. Bearbeitet von Oskar Reichmann. Berlin–New York: Walter de Gruyter.

Markus GIGER, 1998: Kalky a přejetí německých postponovatelných preverbií v lužickosrbských nářečích. *XII międzynarodowy kongres slawistów. Kraków 27 VIII–2 IX 1998. Streszczenia referatów i komunikatów. Językoznawstwo*. Warszawa: Międzynarodowy komitet slawistów, Polski komitet slawistów. 249–250.

Jacob und Wilhelm GRIMM, 1877: *Deutsches Wörterbuch*. Vierten Bandes Zweite Abtheilung. Leipzig: Verlag von S. Hirzel.

Gerhard HELBIG, Joachim BUSCHA, 1996: *Deutsche Grammatik*. 17. Auflage. Leipzig, Berlin, München, Wien, Zürich, New York: Langenscheidt, Verlag Enzyklopädie.

Ludwig KARNIČAR, 1986: *Der Obir-Dialekt in Kärnten*. Graz: Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse.

Jernej KOPITAR, 1808: *Grammatik der Slaviſchen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark.* Laibach.

Erika KRŽIŠNIK - KOLŠEK, 1986: Poskus razvrstitve stalnih besednih zvez v Trubarjevi Cerkovni ordningi. *16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. *Obdobja* 6 (1986). Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta. 435–445.

Andreja LEGAN - RAVNIKAR, 1997: Pomenske lastnosti upravno-politične in vojaške terminologije v Vodnikovih Lublanskih novicah (1797). *Slavistična revija* 45/3–4 (1997). 477–488.

Majda MERŠE, 1984: *Besedotvorna in semantična struktura glagola v jeziku Jurija Dalmatina*. Magistrska naloga. Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani. Filozofska fakulteta.

– – 1986: Konkurenčna razmerja glagolov v Dalmatinovi Bibliji. *16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. *Obdobja* 6 (1986). Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta. 375–388.

– – 1990: Jezikovne spremembe v Trubarjevih prevodih Nove zaveze. *Razprave XIII*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Razred za filološke in literarne vede. 163–179.

– – 1995a: Kongruenz und Divergenz der Übersetzung von Verben in der Dalmatinschen und Lutherschen Bibelübertragung. *Ein Leben zwischen Laibach und Tübingen. Primus Truber und seine Zeit*. München: Verlag Otto Sagner. 492–510.

– – 1995b: *Vid in vrstnost glagola v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za filološke in literarne vede.

– – 1996: Kopitarjev knjižnojezikovni vzor in Postilla 1578. *Kopitarjev zbornik. Obdobja* 15 (1996). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. 93–104.

– – 1998: Primerjava besedja Kreljeve in Juričičeve Postile. *Vatroslav Oblak. Obdobja* 17 (1998). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. 217–231.

Franz Seraph. METELKO, 1825: *Lehrgebäude der Sloweniſchen Sprache*. Laibach.

Nikolai MIKHAILOV, 1998: *Frühslowenische Sprachdenkmäler. Die handschriftliche Periode der slowenischen Sprache (XIV. Jh. bis 1550)*. Amsterdam – Atlanta: Rodopi.

Ana Marija MUSTER - ČENČUR, 1995: *Nemška slovnica po naše*. Šesta izdaja. Ljubljana: Cankarjeva založba.

– – 1999: *Morphologie der deutschen Gegenwartssprache*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za germanistiko.

Jožica NARAT - ŠREKL, 1989: *Sinonimi v jeziku Jurija Dalmatina (izvor, pomenske in stilistične funkcije)*. Magistrska naloga. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani. Filozofska fakulteta.

France NOVAK, 1998: Besedje Trubarjevega dela Catehismus z dveima izlagama iz l. 1575. *Vatroslav Oblak. Obdobja* 17 (1998). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. 217–231.

Irena OREL - POGAČNIK, 1991: Sopomenskost samostalnikov v starejših slovenskih slovarjih. *Slavistična revija* 39/2 (1991). 145–163.

Martina OROŽEN, 1979: Uradovalna slovenščina v drugi polovici 18. stoletja. *Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. Obdobja* 1 (1979). Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta. 155–182.

– – 1986a: Stilni problemi Trubarjevega jezika, *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture* 22 (1986). Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta. 27–47.

– – 1986/87: Primož Trubar in razvoj slovenskega knjižnega besedišča v jeziku protestantskih piscev. *Jezik in slovstvo* 32/2–3 (1986/87). 36–47.

– – 1987: Kreljev jezikovni koncept. *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture* 23 (1987). Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta. 19–40.

Francka PREMK, 1992: *Korenine slovenskih psalmov*. Ljubljana: Trubarjevo društvo.

M. RADŁOWSKI, 1966: Z zagadnień bilingwizmu na Łużycach. *Přinoški k serbskemu rěčespytej. Beiträge zur sorbischen Sprachwissenschaft.* Bautzen: Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Veb Domowina-Verlag.

Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja, 2001. *Poskusni snopič*. Sestavila Majda Merše in France Novak s sodelovanjem Francke Premk. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

SP 2001 = *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti in Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.

SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* I (A–H, 1970), II (I–Na, 1975), III (Ne–Pren, 1979), IV (Preo–Š, 1985), V (T–Ž, 1991). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Državna založba Slovenije.

Stanislav ŠKRABEC, 1914: Junaštvo in zvestoba. *Cvetje z vertov sv. Frančiška* XXXI/2, platnice (1914). Jezikoslovna dela 3 (1975). Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica.

Jože TOPORIŠIČ, 1987: Zgodovinska perspektiva nemčevanja pri Trubarju. *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture* 23 (1987). Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta. 5–18.

– – 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

– – 2000: *Slovenska slovnica*. Četrta, prenovljena in razširjena izdaja. Maribor: Založba Obzorja Maribor.

Ada VIDOVIČ - MUHA, 1984: Struktura glagolskih tvorjenk v Trubarjevi Cerkovni ordningi. *Slavistična revija* 32/3 (1984). 245–256.

– – 1988: Zgradba glagolskih tvorjenk v Vorenčevem slovarju. *Obdobje baroka v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. Obdobja* 9 (1988). Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta. 275–289.

Andreja ŽELE, 2001: *Vezljivost v slovenskem jeziku (s poudarkom na glagolu)*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

SUMMARY

In the formation of Slovene literary language calquing was one of the basic methods of augmentation of verbal lexicon. With this method Slovene Protestant writers often solved difficulties in finding Slovene equivalents, which they encountered in translating the Bible and other religious texts.

The most productive type is *gori vzeti* 'accept' (< *aufnehmen*). It is typical of this type that adverbial element, the equivalent of German prefix, appears in the role of the first prefix, e.g., *čez*, *doli*, *domov*, *gori*, *naprej*, *narazen*, *nazaj*, *noter*, *okoli*, *poleg*, *proč*, *sem*/*semkaj*, *skoz*, *tja*/*tjakaj*, *vkup/vkupe*, *vun/vunkaj*, *zoper*. Verbal calques are aspectually adapted to Slovene. Aspect is expressed by the usual means, i.e., mostly with suffixes and prefixes. An adverbial element does not have perfectivizing power. It normally stands in front of the verb and is graphically separate from it. Verbal calques were used by all Protestant writers. Usage shows individualized features. As these were accepted forms, the Protestant writers made a conscious effort to preserve them and use them logically to variegate their expression and to create double and triple formulas, e.g., *GOSPVD te* ***gori vsdiguje,*** *kateri ſo* ***doli pobyeni*** (DB 1584: I,316a).

The lexicographic practice has shown the need to develop more precise criteria for differentiating verbal calques from the homonymic collocations, composed of verbs and local adverbs as adverbials. The analysis of ambiguous examples usually requires very thorough analysis of the context, consideration of synonyms, antonyms, and semantically closely related words, close scrutiny of the originals and the 16th c. literary practice (e.g., it was standard practice to translate the Ger. prefix *ab-* with *doli* meaning 'away': *abfallen* > *doli pasti*).

The result of a mutual effect of foreign and Slovene word-formation paradigm was in most cases a pleonasm with a tendency to be resolved. The productivity of this word-formation model gradually decreased after the 16th c., but during the following two centuries it was in reality still greater than represented in the dictionaries (for puristic reasons). Verbal calques are still present in dialects, in greatest numbers in the bilingual territory (e.g., in Carinthian dialects). Checking the presence of verbal calques in other Slavic languages reveals similar situation and tendencies. They appear in the vocabulary of those languages that have been in closer contact with German. They are particularly numerous in Sorbian dialects.